

Rikard Jorgovanić

Feljtoni

eLektire.skole.hr

Sadržaj

Iz kavane _____	3
Oko Zrinjskog trga _____	6
Tri jastuka _____	9
Jesenski zvuci _____	12
Korak naprijed! _____	15
Čudan starac _____	17
Na Novu godinu _____	20
Purgar i građanin _____	23
Na Staru godinu _____	26
Zrinski trg _____	29
Rječnik _____	32

Iz kavane

(Penzionirci. – Studenti. – Kartaši. – Kibici. – Političari i kritičari.)

Najvjerniji je gost kavane student i penzionirac. Penzionirac je najsolidniji, jer sve, što potroši, namah i plati, davati napitak nije u njega slabost. Najnesolidniji je student. On plaća samo prvih dana u mjesecu, poslije troši na vjeru, i plaća stoga velike kamate, t. j. daje kavalirski napitak, kojim si stiče pravo na vjeru za budući mjesec.

Oženjeni ljudi malo posjećuju kavanu i to jedva poslije objeda; posjećuju li ju češće i noću; to je znak, da su na rashodu sa svojom nježnijom polovicom. Zaista, sažaljenja vrijedni ljudi!

Penzionirci uživaju najviše povlastica, njima se prvima donose novine, i oni ih najdulje čitaju, valjda što su dobom i iskustvom naučili da ne valja biti površan. Oni običavaju čitati novine počevši od naslova do odgovornoga urednika. Natječaji kanda su im najslasnija lektira, premda se nijedan od njih ne nada okoristiti njima.

Osim toga oni jako vole »chronique scandaleuse«,¹ i vole opozicionalni ton možda stoga što su se naučili na poslušnost vladi tečajem svoga službovanja. Kad bi se u kojem listu štogod živo predbacilo vladi; oni uživaju specijalno, suču brkove i pitaju jedan drugoga: jesi li čitao? Ala im je kazo, hat er ihnen gesagt. Mordskempel!²

Interesantniji su u svakom obziru od njih – ne mislim samo za žene, nego i za muškarce – studenti ili mladi činovnici, koji do avansementa od 1000 for. pridržaju studentske manire, a tek iza hiljadu for. postaju oni filistri, govoreći: mladići su nerazboriti.

Studenti uživaju sve slasti kavane kao nijedan drugi stališ. Oni piju bijelu i crnu kavu, čaj i punč, soda vođu i rum, šljivovicu i rozolija, kapuciner-brantwein i knikebein itd.

Osim toga se biljare, kartaju, najviše debatiraju, najviše puše i najviše vode popiju. Neki od njih dapače tako jako pretpostavljaju kavanu svemu ostalomu, da se svaki dan biljare, odigraju partiju preferansa od 5 sati, a objeduju u pučkoj kuhinji.

Najzanimljivije je gledati kartaške hrpe. One se dijele u tarokiste, preferansiste, dardliste i pikedste.³ Najobičajniji su tarokisti i preferansisti.

Tarokiraju se obično stariji ljudi, mladi se preferansiraju. No tu valja razlikovati dvoje. Same igrače i kibice. Kibici sačinjavaju osobitu kastu. Oni upravo obsjedaju kartaše, drže ih vazda na oprezu i uvažavaju zle posljedice, koje nastanu lakoumnom igrom. Svaki igrač ima svoju hrpu i oni su njegovom »darušurum« ili ratnim savjetom.

Ne postaje se tek preko noći dobrim kibicom! Iz početka mora on i igrač prepatiti mnogo nevolja. Mladi se kibic obično poznaje po tom da je vrlo žestok, nagao u savjetu, ljutit ako ga igrač ne poslušna i onda ogroman u smjelim kombinacijama.

¹ Francuski: kronika skandala; trač, brbljanje, »rekla-kazala«.

² Njemački: rekao im je, borba na život i smrt!

³ Kartaške igre. *Tarok* je vrsta komplicirane, nekoć vrlo popularne kartaške igre (tri igrača, sedamdeset i osam karata), porijeklom iz Egipta. *Darda*, *tartl* ili *dardl*, talijanska kartaška igra slična beli. *Piket* ili *piked*, francuska kartaška igra s 32 karte za 2 igrača.

S vremenom ga iskustvo nauči da je karta varalica, da se tu ne dadu izvađati točni sistemi, a igrač ga svaki dan psuje i uljudno moli da bi ga pustio igrati sama. No dugo treba dok to mladi kibic uvidi. On je isto, što i mladi ždrijebac, pripravan svaki čas da skoči uvis.

Kadikad se zna koji blamirati brojeći devet pika ili herca, onda mu to ostaje kao prišvarak. Nazivlju ga svaki čas kibicom od devet pika, a to ga vrlo ljuti.

Pomalo se i najgluplji kibic izобрази, a to se izražava tako da postaje mirniji i da u najgorom slučaju tek klima glavom. Ovakve kibice više vole igrači i pitaju ih dapače kadikad za savjet, no tad su hrli na odgovor.

Savršeni kibic odlikuje se tim da niti klima glavom, niti daje savjeta, ako ga baš i zapita igrač za savjet. On se vlada sasvim pasivno i pije mnogo vode.

Osim stepena naobrazbe u kibicovanju i načinu vladanja, opaža se na kibicima još nešto drugo. Neki kibici imaju u sebi nekakvu demonsku moć, kojom uplivaju na udes igrača.

Imade ih takovih, koji samim tim što sjede mirno pokraj igrača donose mu sreću, drugi nesreću. Prema prvima vladaju se igrači uljudno, zovu ih dapače k sebi i nuđaju im mjesto kraj sebe. Druge pozdravljaju mrkim pogledom, ljute se kad kraj njih sjednu i nazivlju ih »kugom«, što zaista nije lijepo ime.

Inače su kibici zloban narod. Kad koji igrač počini kakvu glupost ili nesmotrenost, oni su vazda pripravnici udariti u grohot.

O samim je igračima teško išta točno progovoriti na malom mjestu, jer su vrlo raznoliki. Jedni igraju od zabave, drugi od požude da štogod privrede, jer je kartanje institucija po kojoj smiješ i najboljeg prijatelja oguliti – bez zamjere.

Ipak ne smijemo mimoći ove posljednje. Ti se regrutiraju s malom iznimkom od samih siromašnih studenata. Oni se ne stide uzeti ovako kartanje, što se većinom sprema na kartanje bez krajcare u džepu, pa tako učine da su vazda u dobitku.

Izgube li igru, onda će kazati dobitniku: mi plaćamo sutra, a tada biva kao u onoj priči o ciganu. Zna li tu priču?

Uхватili su cigana gdje krade konje, doveli ga pred sud i sudac ga osudio na batine. Nato će cigan u jauk: Gospodine, viče on, samo me ne daj danas batinati. Pa kada ćeš onda? upita ga sudac. – Sutra, umoli cigan. Napokon dopusti sudac da se ciganu odmjere batine sutra. Al kad su ga sutra dovukli pred klupu, a on viče: Majmišturo,⁴ vi ste rekli sutra. – No pa zar to nije danas? – upitaše ga. To s' dobro kazo, nato će cigan, danas je danas, al nije sutra.

Ne znam, da li su ciganu u tom slučaju dali pravo, al ti kartaši znadu tako udesiti da se taj sutra protegne u vječnost. Jesu li oni dobili igru, onda si s ponosom daju isplatiti dug i ostaju dužni kartarinu.

Isto tako ne smijemo mimoći ni onoga dijela kavanskih gostiju koji zastupa javno mnijenje, – mislimo političare i kritičare. Političari kroje sudbinu Evrope za sto godina unaprijed. Za njih nema tajne u budućnosti, koju oni ne bi znali vještom kombinacijom po sadanjim okolnostima otkriti i glasnim krikom zastupati u kavani. No pravo je čudo, da se budućnost svakomu drugačije raskriva.

Ovaj vidi za tili hip rastrojenu Austriju, a posebice Ugarsku, po kojoj su zahvatile međe silne države, kao Srbija. Drugi vide Prusku na Jadranskom moru, u kojoj su se Češka i Kranjska rastopile poput zrnca soli. Treći smatraju Ugarsku nerazdrobivim alemom, koji

⁴ Ciganski pozdrav.

će uz ponovljenu Poljsku iskresati Rusiju i uspostaviti dostojanstvo turskoga carstva, uslijed česa će se morati ruski narod stisnuti u Kamčatku. Četvrti misle da Hrvatska nije bila nikada tako blizu do velike Hrvatske kao sada, a mnogi sasvim ništa ne misle.

Kritičari su mnogo tiši, al i ujedljiviji. Oni drže »revue« nad cijelom literaturom, toliko domaćom, koliko stranom. Sve mjere istim mjerilom – svoje estetike, i mnogo cijene naslov. Ako im taj nije po volji, onda su zacijelo odsudili cijelo djelo, a sama djela ne običavaju čitati. Više puta im je i naslov po volji, al im nije piščevo ime, a to je zlo.

Po naslovu poznaju sva djela. Uzmu n. pr. »Vienac« u ruke, pa čitaju: »Tri prosca«, komedija u 3 čina. Sud je namah gotov. – To nije originalno, mi smo negdje već čitali tri prosca, dapače četiri prosca, – odrape oni metnuvši šešir nahero. Zapita li ih tkogod, jesu li već čitali »Tri prosca«, smetu se jako. – Ne, nismo, odvrćaju, al neće biti mnogo na njima.

Tragična muza najviše je izvrgnuta njihovim kliještima, za tragediju imadu vazda u pripravi sijaset prigovora, koji se dadu svagdje upotrijebiti.

Oni ne štede ni pripovijetke. Zašto, kažu oni, n. pr. nije Šenoa okrstio svoju zadnju pripovijetku: Gubec, kao Bogović svoju dramu, to je velika pogreška, uostalom, čemu pisati pripovijetku, kad već imamo dramu?

No univerzitetski profesori, ti su svakako njihov »lajbšpajz«.

Obzor, br. 20. od 31. I. 1878.

Oko Zrinjskog trga

Zrinjskov trg nije trg kao ostali trgovi, jer se na njem ne trži, samo ljubav iznosi svoje plodove tamo na vidjelo, a ljubav se, vi ćete dopustiti, ne trži.

Zrinjskov trg pohađaju ljubovnici i penzionirci. Da ih ne smeta dnevno ni noćno svjetlo, razgranile se nad njima platane, sterući preko njih šarene sjene, a ljubovnici vole šareno, mnogi dapače od njih šaraju izvan sjene.

U kutovima zelenih greda cvate cvijeće, a to stoga, da si ljubovnici, kad su u ekstazi, mogu pomišljati da su u čarobnom perivoju.

U sredinu trga doći će domala vodomet, a onda si pogotovo mogu svašta pomišljati. Kad budu tamo namještena mramorna poprsja Clovija i Schiavona-Medulića,⁵ tad će se imati i čim zaklinjati, a samo toga im je još trebalo na Zrinjskom trgu.

– Kunem ti se kipom neumrloga Clovija! – reći će ljubovnici onda, a djevojke će im, naravno, onda još više vjerovati nego sada.

Inače vjeruju djevojke rado takove stvari, osobito onaj passus iz ljubovnoga očitovanja, koji govori o beskrajnoj ljubavi.

Nemalu ulogu igra u njihovim razgovorima nedozidana akademijaska palača.⁶

On veli n. pr.: – Gledajte, Mirando, kao što je ova palača jošte nedozidana, tako i naša ljubav opstoji tek na primitivnom temelju, al ona će se podići nebu pod oblake i postati hramom poput ovoga.

– A molim vas, Vladimire, ako vi kanite čekati dok bude ova galerija dozidana, onda je prekasno! – primjećuje značajno ona; no on ju onda tješi, da će galerija za nekoliko godina doći pod krov.

Sudbena palača⁷ reprezentira na Zrinjskom trgu višu vlast, koja rukovodi udesom male-nih. Kao embleme dobit će na pročelje ugarsku krunu s grbavim krstom,⁸ koji pokazuje

⁵ Mramorna poprsja Julija Klovića i Andrije Medulića, radovi kipara Ivana Rendića (1849-1923), postavljeni su na Zrinjevcu 1878. godine. *Julije Klović (Giorgio Giulio Clovio Croata, 1498-1578)*, hrvatski renesansni slikar i minijaturist, zvan »Michelangelo minijature«. *Andrija Medulić (Andrea Schiavone, Andrea Meldolla, između 1510. i 1515. – 1563.)*, hrvatsko-talijanski renesansni slikar i grafičar, jedan od najistaknutijih predstavnika talijanskog manirizma.

⁶ Neorenesansna palača Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (danas HAZU), na današnjem Strossmayerovom trgu, odnosno na južnoj strani Zrinjevca. Projektirao ju je glasoviti bečki arhitekt Friedrich von Schmidt (1825-1891), u suradnji s Hermannom Bolléom (1845-1926). Gradnja je počela 1877., dovršena je 1880. godine, ali je iste godine znatno oštećena u potresu, pa je u uporabi tek od 1884. godine.

⁷ Reprezentativna palača Sudbenog stola na sjevernoj strani Zrinjevca, danas Vrhovni sud, sagrađena je 1877. godine.

⁸ Ugarska kraljevska kruna sv. Stjepana na vrhu ima zakrivljeni križ. Prema legendi, križ se nakrivio u 15. stoljeću, kada je Elizabeta, majka kralja Ladislava V. Posmrtnog, naložila da se kruna ukrade i donese u Bečko Novo Mjesto, da bi se njome okrunio njezin sin, što joj je i uspjelo, ali je kruna pri tome oštećena. Prikaz te krune nalazi se na ugarskom grbu.

da naginjemo malko na Tursku, koje ćemo naginjanje po svoj prilici za nekoliko dana realizirati.

Inače će ugarska kruna pokazivati da smo s Mađarima braća, da s njima sve bratinski dijelimo, to jest: dajemo im veću polovicu.

Sa svake strane pročelja doći će po jedan Verböczy⁹ u malom formatu – u mramoru, a to će reprezentovati naše pravo u dva sveska, od kojih je jedan vezan u Pešti, a drugi u Beču.

Recite mi sada, nije li Zrinjskov trg prekrasan, kad se je toliko najraznoličnijih motiva na njem harmonično složilo!

Što se mene tiče, meni se vrlo mili, i ja volim po njem šetati, osobito podvečer.

Ja sam, ako vas zanima znati, tko sam, osidjelica iliti po zagrebački »stara jungferica«, koja je mogla imati na svaki prst po jednoga muža, al sam voljela ostati što sam, naime švelja sa petnaest for. mjesečnoga dohotka, od kojeg pet for. šaljem svaki mjesec svojoj majci, a od ostalih deset još se uvijek ukusno odijevam, da bih si još i sad mogla naći muža, kojega neću.

Svako me veče vidite na šetnji oko Zrinjskog trga od devete do desete ure. Tu razmatram moje nekadašnje prosce.

Jedan je velik lump. Cijeli dan sjedi kod »Senice«, a uvečer dolazi u Dohlovu gostionu, onda veli, da se je šetao.

Naravno, ja bih ga još i sad odbila.

Drugi je tako suhoparan čovjek, da još i na Zrinjskom trgu tako maše rukama kao da mjeri na rifove, a kad se usekiva, usekiva se uvijek u čošak rupca, nikad u sredinu.

I njega bih još i sad odbila, čemu se neću trebati više potruditi, jer se je već oženio, i mjeri sada ženu na rifove.

Treći je lijenčina, da mu nema para. Nije čudo da mu umjesto brade raste trbuh – trbuh kao bure od sisačkih dužica. Kad dođe na Zrinjskov trg, on već na prvu klupu sjedne, za pet časaka zaspi, a za jedan sat se probudi i veli prolazećim prijateljima: – Ala smo se našetali!

Čula sam, da je koji put tako lijen, da se, došavši kući, ne može popeti na krevet, već se sruši pred njega i nasloni glavu na pljuvačnicu. Zato ima koji put zafrkanu kosu.

Toga bih pak najmanje uzela. Da vam pravo kažem, moja su jedina simpatija zagrebački »štuceri«; kad bih već za koga poslala, – poslala bih samo za »štucera«.

Od svih mi se dopadaju trojica, što je, dakako, mnogo za jednu čestitu ženskinju, al što ću si ja – meni »štucera« nije nikad dosta.

S malim iznimkama govore skoro uvijek njemački, a tako dobro, da kad bi to napisali, moglo bi se štampati u »Blätter zur Vermittlung unbediensteter Dienstboten«,¹⁰ ako ne u »Auslandu«¹¹.

⁹ *István Verböczy* (1458-1541), znameniti mađarski pravnik. Sastavio je na latinskom jeziku opsežnu zbirku običajnoga prava *Tripartit*, koja je bila temeljnim izvorom građanskoga prava u Ugarskoj, Slavoniji i Hrvatskoj sve do sredine 19. stoljeća.

¹⁰ Njemački: Listići za posredovanje nezaposlenih slugu.

¹¹ *Das Ausland* (*Inozemstvo*), časopis koji je objavljivao prirodoslovne, zemljopisne, etnografske i slične članke; izlazio je 1828-1893. godine u Stuttgartu i Münchenu.

Treći govori ća i francuski. On n. pr. znade reći: – »Comment vous portez vous, mademoiselle Malčika.«¹² Što je mnogo, ako se uzme, da još znade kazati na oproštaju i »serviteur«.

Sva su trojica uvijek feš odjeveni i ne fali im nikad puca na kaputu; međutim znače »puce« u Zagrebu i još nešto drugo, a valjda im i puca nikad ne fali.

Ja bih se još i udata, što neće nikada biti, mogla u njih zaljubiti. Bila bi to raskoš, kad bi moj muž otputovao na komisiju, pričekati slatkog štucera na plateau-u južne promenade u kasni noćni sat, kad već i panduri spavaju.

- Ja te ljubim, al ako moj muž sazna?
- Onda ćemo bježati!
- Al ako nas dostigne?
- Imamo snopić žigica u džepu, svakomu pol –
- Onda me ogrli!

Obzor, br. 171. od 27. VII. 1878.

¹² Francuski: Kako ste, gospođice Malčika?

Tri jastuka

Krasan je dan. Sunce je izašlo bez oblačića, to osjećaju i tri jastuka, koje staviše u veliko dvorište na daske da se sunčaju. Blago si ga njima! Oni, koji su osuđeni da vazda provode vrijeme u tmuni, kojima danju ne daju gledati svjetla, koje tek noću obasjava svjetlo i to kakvogod od lampe ili svijeće – oh, kako je njima sad lijepo na suncu. Od goleme radosti upravo se puše. Jedan je nabubrio kao mijeh, drugi se pružio preko daske od milja, da izgleda sav suh, makar da je toliko i toliko perja pojeo, koje vrlo polako probavlja. Treći stoji nešto podalje i pruža svoje ruke i noge u šir – ljudi ih zovu uglovima – rekbi, volja ga je da ogrli nebo, samo da su ga malko više stavili, n. pr. na krov il ća na dimnjak.

– Meni je skoro već i previše sunca – progovori najednoč nabubreni jastuk. – Ako me još dugo ovdje ostave sav ću pocrniti, a onda ću morati opet u rublje, a da vam pravo kažem, ja to ne volim.

– No da, kad si pod pokrivalom, onda mrmljaš da ti ne dadu sunca, a sad, gdje ga imaš, sad ti opet nije pravo. Ne čudim se da takvog mrndušu meće gazdarica svaki čas u rublje – odvraća jastuk koji se pružio preko daske.

– Pst... pst... ne svađajte se, kolege – javlja se jastuk što je ispružio ruke i noge – malo se kada nađemo u društvu, a onda da se još i svađamo. Pax nobiscum velim ja, a da nam ljepše prođe vrijeme, pripovijedajmo si štogod.

– Što si to rekao: pax nobiscum? Čini mi se, da ti znadeš i latinski? – izmrmlja nabubreni jastuk, te se i on pruži.

– Kad je čovjek naobražen, onda znade i latinski – odsiječe ponosito upitani. – Međutim – nastavi on opet kolegijalnim tonom – ne govorimo sada o naobrazbi, već si rađe kratimo čas.

– Al čim? – podiže glas ispruženi jastuk.

– Na primjer pripovijedanjem sanja naših gazdarica.

Nabubreni jastuk uzdahne: – Oh, strašne su to bile sanje, još sam i sada mokar. Od pol noći do zore polijevala su me suze, već sam mislio da ću se utopiti... no neka bude, društvu za volju oženi se i fratar. Slušajte, ispriповjedit ću vam sanju moje gazdarice. Dakle –

– S dakle se ne počinje – opomene podalje stojeći jastuk, koji je znao latinski.

– Ja ne znam drugačije početi.

– Dakle počni s dakle. Zaboravio sam da si malo učio – umiri se koritelj.

– Dakle mojoj gazdarici – poče nabubreni jastuk nešto siputljivim glasom – počelo se najednoč oko ponoći sanjati, da je postala velikom lipom u Bosnoj.¹³ Prvo što je učinila osjećajući se lipom u tom pogibeljnom kraju, pogleda dolje i vidi strahotu, od koje sva protrne. Tik njezinoga stabla ležalo je mrtvo tijelo mlada vojnika, u kojem je namah pre-

¹³ Godine 1878., nakon ustanka katoličkog i pravoslavnog stanovništva protiv Osmanske vlasti, Austro-Ugarska je okupirala Bosnu i Hercegovinu. Austrijska vojska na čelu s generalom Josipom Filipovićem prešla je bosansku granicu u srpnju 1878. godine i za tri mjeseca skršila otpor bosanskih muslimana, te je uspostavljn protektorat.

poznala svoga sina, jer nije imao nijedne zvijezde. Naravski, kao lipa nije se mogla onesvijestiti, inače bi to bila učinila. Najednoč opazi lipa da sa svih strana lete k njoj divlji Turci noseći velik kotao. Taj kotao stave pod lipu, naliju u nj vode i pod njim zapale vatru od suha granja. »Valjda neće mojega sina«, pomisli lipa i jedva što je tako pomislila, skoči jedan Turčin na njezinoga sina, odsiječe mu handžarom ruke, noge i glavu, te sve to baci u kotao.

»Jok!« skoči nato staro Ture, koje nije imalo više nijednoga zuba, k kotlu, te izvadi glavu iz kipuće vode: — »Vi ostali, koji imate zdrave zube, možete jesti meso, al ja ne mogu, stoga mi pripadaju uši i nos«. Rekavši to, odsiječe on zbilja nos i uši od glave i stavi ih u svoj torbak.

»A šta ćeš ti s tim?« — upita neko Ture, kojemu su zubi stršili iz usnica.

»Skuhat ću si hladetinu«, odvrati starac i odstrani se.

— Fuj! nemoj dalje! — krikne sada od užasa latinski govoreći jastuk. — Kako može čovjek ovakvu ludoriju pripovijedati, to je pravi škandal!

— Nisam ja kriv; tako je moja gazdarica sanjala, pa me je svega zalila suzama — ispriča se nabubreni jastuk.

— Oprosti, zaboravio sam da nisi vrlo naobražen — reče prvi ironički, te ponuka jastuk što se je preko daske pružio da on stane pričati.

— Dakle ja —

— Ništa dakle!

— Dakle ništa. Na svetom je Kralju¹⁴ tuklo upravo jedanaest puta — poče ispruženi jastuk mekanim glasom — kad je moja gospođica počela sanjati, da je u nekakvoj bosanskoj šumi bez cipela i bez suknje, kako je legla u krevet.

— Stani, ti postaješ nepristojan — zakrči pripovjedaču riječ naobraženi jastuk — tako se ne pripovijeda, što bi svijet rekao?

— Dakle —

— Prokleti dakle!

— Ništa dakle. Moja je gospođica išla po šumi, ali naravno u cipelama i u suknji, jer inače i ne hodaju pristojne djevojke. Tako se ona namjeri na neku kućaricu, iz koje je čula užasnu krik i viku. Budući da je bilo tamno, prišulja se k oknu kućarice i pogleda u rasvijetljenu sobu. Al što vidi u sobi? Nasred sobe stoji svezan njezin brat, a oko njega stoje sami bijesni Turci s krvavim handžarima i škripe zubima i mašu handžarima iznad glave njezinoga brata.

»Stojte!« vikne najednoč njihov vođa. »Ne ubijajte prije toga mladića, dok niste uhvatili njegovu sestru, koja je također došla okupirati Bosnu. Prije svega dajem vam na znanje da ima na desnom obraziću crnu bradavicu, onda ju uhvatite i dovedite k meni. Drugo, što vam velim, velim vam da će ta djevojka doći u moj harem.«

Kad to začu moja gospođica, — nastavi pričati ispruženi jastuk — uplaši se silno i, pomislivši da će bar dotle njezin brat ostati živ dok nisu nju uhvatili, okrene kućarici leđa i stane trčati. Al kako je bila bosa —

— Nije bila bosa —

— A je —

¹⁴ Zagrebačka katedrala, koja je, osim Uznesenju Marijinom i Sv. Ladislavu, posvećena i sv. Stjepanu (Istvánu), prvom kralju Mađarske (975-1035) koji je pokrstio svoj narod.

- Sram te bilo, gospođica – pa bosa! – namrgodi se izobraženi jastuk.
- Dakle nije bila bosa, ali je ipak izbola sve noge, a najposlije i košulju poderala –
- No, što je opet?
- Premda je imala debelu zimsku suknju – dometne pripovjedalac.
- Molim te, kani se pripovijedanja, već slušaj rađe što ću ti ja sada pripovijedati usque ad finem – podiže sad glas latinski govoreći jastuk: – Ti i onaj tvoj drug možete se što-god naučiti, ako dobro pripazite. Moja se pripovijetka dijeli u šest knjiga a svaka knjiga na pedeset kaputa.
- Koliko je to kaputa! – začudi se nabubreni jastuk.
- Norc! – razljuti se pripovjedalac. – Ti valjda misliš kapute od sukna, kako gospoda nose. Ovi kaputi dolaze od latinske riječi »caput, capitis«, koja znači »glava«. Dakle pazite – ovdje je dakle na mjestu – dakle u prvoj glavi pripovijeda se ovako.
- Naobraženi jastuk podigne glas dotle dokle ga je kadar nadignuti samo čestit jastuk.
- Prije svega – počne on – uzimljem si slobodu predstaviti se čitatelju: tko sam i što sam. Ukratko: ja sam jastuk, a kakav sam, ne dopušta mi pristojnost reći, jer bih se mogao samo hvaliti. Svake noći u kojih deset sati, t. j. u doba kad dusi izlaze iz grobova, posjećuje me neka krasna gospođa, koja stanuje u ovoj kući na drugom katu. Čim me opazi, ogrli me namah i ljubi me u moja blijeda usta. Ljubeći mene, neprestance zanjše se u tih san i sanja – oh – kleta ljubomornosti, zašto su te bogovi stvorili! – ne o meni, već o nekom mladiću, koji je prije stanovao u prvom katu, a sada je pošao okupirati Bosnu. Ne bih ništa rekao da je oficir, al tako sanjati vječno o »gemeineru«, ne! – čitatelj će pojmiti moje ogorčenje. Čuj-de, mili čitatelju, što je sanjala prošle noći. Upravo pred zoru bilo joj je kao da je u nekom krasnom sarajevskom haremu, usred kojega pljušte mirisni vodometi i cvatu zlatni đulovi, a na jednom đulu sjedi ona u spodobi leptira. Što vidi nesretnica? Njezinoga »gemeinera« uhvatile krasne bule i trzaju ga po haremu svaka na svoju stranu. Moj je! moj je! više svaka od njih, a moja gospođica, da nije leptir, morala bi proplakati. Najednoč se sa škripom otvaraju vrata od harema, i tko ulazi? Ulazi grozni Mahmud-paša, strah i trepet svega kršćanstva i vlasnik toga harema. Ha! – krikne on krvooločnim glasom – a bule padaju nice –
- U dvorištu se pojavi sluškinja te odnese pripovjedača na drugi kat upravo u onaj par kad mu je pripovijedanje bilo najzanimljivije. Ostala dva jastuka ostadoše zapanjeni.

Obzor, br. 211. od 14. IX. 1878.

Jesenski zvuci

Minuli su žarki ljetni dnevni sa svojim sunčanim trcima koji su nas probadali poput gorućih igala; sa svojim muhamama koje su nam za tiha odmora iza masna objeda sjedale na nos; sa svojom prašinom koja nam je za šetnje pudrala kosu i lice – ah, minuli su!

Iza njih slijede dnevni puni kiše, hladna i kihavice. Samo se izrijetka svidi suncu da pogleda na taj »čarobni svijet«, a što će da gleda?

Cvijeće je ocvalo, leptiri su obamrli, ptice se sele na jug, a ljudi – no, ti su se skućili u svojim sobicama i spremaju zimsko odijelo.

Jedini je vinograd zamijenio ljetni čar novim čarom koji ne ustupa prijašnjemu. Grozd do grozda stisnuo se među lišće i buja onako kako mu zrikavac zriče. Čudesan su narod ti zrikavci!

Kad se desiš večerom kraj vinograda, onda pripazi! Čim smrkne, čut ćeš ovdje-ondje iz vinograda pojedine glasove, kao da se iskušavaju; ne mine ni pola sata, i tisuć se takvih glasova natječe koji će nadjačati; najednoč – opći mir – zatim jedan krik – i bezbrojan zbor svih mogućih zrikavaca počeo je zrikati grožđu uspavanku. Iznad svih se čuju tenoristi, neki vrlo žestoki i smjeli, drugi sentimentalni, treći ravnodušni, a kad je koji osobita glasa, onda mu zbor dopušta i po koji solo koji onda ostali zrikavci prate nejasnim krikritanjem; samo taj solo ne smije predugo trajati, jer se inače razljute basiste, i onda oni disharmoniraju zbor sve od prkosa.

Puf... Pudar je puknuo, šumska jeka opetuje prasak puške i po dva i po tri puta, u zboru je zavladao opći nesklad na srdžbu ravnatelja zrikavačkoga zbora.

Tad on visoko uzdigne brkove i pruži duge noge. Ljutitim okom gleda naokolo, a gdje je njegov zbor? – Nema ga, nestalo ga. Samo gdjegdje viri iz malih škuljica nešto kao glava uplašena zrikavca. Njegovi su se junaci uplašili od pudarove puške.

Zalud ih zove, zalud ih sokoli; do polovine su se usudili izaći iz svojih skrovišta, al dalje ne.

– Kri-tiri-tik! – krikne tada srdito, a to u zrikavačkom jeziku znači: na noge, dečki!

Al njegovom se pozivu ne odazivije nitko; zrikavci očito nisu ratoboran narod. Tko voli muze, ne čuje rado prasak pušaka i riku topova.

Ajde da поближе pogledamo pudara. Ta gle, nije star, nije malen, nije debeo, ta upravo je kako treba: mlad i veseo momak. Nešto se prebogato odijeva, skoro kao gospodin. S prsluka mu visi zlatan lanac... ah, to i nije pudar. To je došao mladi gospodin da malko pucketeta po vinogradu.

Pjevajući potihom neku ljubovnu pjesmicu, obilazi oko cijeloga vinograda i napokon polazi u paviljon što stoji na međi njegovog vinograda.

Kad mu se približio na deset koračaja, opazi neku nejasnu ljudsku priliku u svijetlom odijelu kako stoji na vratima paviljona i maše mu rukom.

On skokom skoči onamo i spusti glavu na bijelu ručicu. Čija bijaše ta ručica? Možda vilina, možda... ta bila je ručica gospođice susjedice mladoga gospodina.

– Anko, ti si me čekala, kako li sam sretan... – uzdiše mladi gospodin.

– Zнала sam da ćeš doći, pa sam se otela majci, rekavši da idem spavati, pa sam tako došla na časak ovamo – odgovara njegova susjedica.

– No, a kako je... znaš, s onim...

– S kim to?

– Tvojim proscem...

– Bome zlo. Danas u pol dvanaest bio je kod nas u fraku i cilindru.

– I zaprosio te?

– Zaprosio me.

– Pa?

– Možeš si misliti.

– Odbila si ga?

– Jesam.

Susjed pusti opet glavu na ručicu susjedici.

– Pripovijedaj mi kako je to bilo? – moli on zahvalnim glasom vlasnicu ručice.

– Da ti pripovijedam... ah, Alfrede, dosta sam prepatila. Već sam ti jučer pripovijedala kako su me otac i mati pripravljali da pričekam toga proscu. Otac me je tako mrko gledao da se nisam usudila reći kako osjećam. Kad odosmo spavati, bacila sam se majci o vrat i rekla sam joj sve... sve... i o tebi sam govorila, Alfrede. Oh, kako se je moja mati uplašila! Al neka, neću ti o tom govoriti, samo ću ti to reći da joj je zadnja riječ bila: »Anko, ako odbiješ K..., onda si razorila sreću naše kuće, onda si pogazila majčinu volju, onda si ranila oca...« Možeš si misliti, Alfrede, kako sam sanjala. Vidjela sam roditelje na odru... Strašno, Alfrede!... Ujutro se moradoh odjenuti u ovo odijelo u kojem me sada vidiš...

Mladi gospodin poljubi skut susjedičina odijela.

– Majka me sveđer bodrila – nastavi susjedica šapćući – sama mi je utakla ružu u kosu – već sam ju bacila – al ja sam jedva stajala na nogama. Srce mi je tjeskobno bilo, a oči su mi se neprestano mutile, mislila sam na tebe, Alfrede... Napokon je minula jedanaesta ura. – Sad će valjda doći, obodri se! – prišapne mi majka, i kad sam klonula na stolac, ona pade pred mene na koljena i poče me sklopljenim rukama moliti da joj se smilujem, da je i njoj bilo tako, da je tako većini djevojaka, da su rijetke koje dobivaju muža po volji... Suze su joj padale na moje dršćuće ruke.

Mladi gospodin sagne opet glavu i poljubi obje ručice.

– Nemoj, Alfrede... nemoj... – povuče ih susjedica sramežljivo natrag i nastavi: – U pol dvanaest zaštropotaše u dvorištu kola. Ja bijah u salonu i htjedoh pobjeći, al me majka pridrži. »Nezahvalno dijete!« krikne i otare si suzu. Stojeći sva dršćuća kraj okna, začuh korake na skalinama, davno poznate korake, zatim škripnuše vrata i... predstavi si ga, Alfrede, u fraku s cilindrom u raci... Mati mu poleti u susret i pruži mu ruku, a ja hladno i prkosom proniknuta jedva da sam mu odzdravila. Što sam htjela, morala sam sjesti blizu njega, da ne onesvijestim majku pred njim. Tada on poče svašta govoriti o svom imanju i o sebi, pogledavajući me časimice svojim vučjim pogledom, da me je zazeblo do dna srca. Napokon, Alfrede, zamoli od majke moju ruku.

»Izvolite pitati moju kćerku« – obrati se ona prema meni i migne mi očima kao da me želi obodriti.

– Isprva ne mogoh progovoriti od nutarnje zebnje, no kad vidjeh kako se on smiješi onako... onako... ne znam ti opisati, dragi Alfrede, kako – tad se raspalih i odsjekoh mu po prilici ovako: Pošto sam već prije razabrala za čim težite, promislila sam dobro hoću li

moći udovoljiti vašoj želji, i tako vam mogu dati dobro promišljen odgovor da neću nikad za vas poći, nikad! – Ustadoh i odoh u svoju sobu i tamo se bacih na krevet da se isplačem. Samo sam na tebe mislila, Alfrede, samo na tebe, pa mi je bilo lakše. Do večeri nije bilo nikoga u mojoj sobi, kad eto podvečer k meni otac i majka, al ne ljuti, kako sam se bojala, već dobri i puni kajanja. Samo su me to molili da promislim što sam uradila.

Susjedica zašuti i obori glavu.

– I ti si promislila? – nagne se k njoj mladi gospodin.

Susjedica strese žalosno glavom.

– Što ti je?... Zašto si zašutjela?... – upita mladi gospodin i prihvati njenu ruku.

Najednoč mu se ruka otme i obujmi ga oko vrata, krasna glavica pade mu ridajući na grudi. – Alfrede!... – čuo se šapat – ja ću za te sve... sve... i život... al jedno mi obećaj... da nećeš više piti...

Mladi se gospodin strese, makla nije skočio na noge.

Tad najednoč, kao po dogovoru, skupio se opet zrikavački zbor zričući ispočetka piano, a onda sve glasnije i glasnije, čak do furioso. Uto prosja s istoka kroz granje sjajno mjesечеvo lice, tih vjetrić zanjše lišće, opojan miris ciklama podiže se iz trave uvis... Jedan je zrikavac upravo započeo »solo«, a mladi gospodin kleči pred susjedicom i kune joj se da neće više – – –

Obzor, 1878.

Korak naprijed!

Otvorenje vodovoda otvara i opet nov vidik u našu lijepu budućnost, otvorenje vodovoda pokazuje da se civiliziramo, a samo se civilizacijom podigoše mali narodi.¹⁵

Kakav li bijaše Zagreb prije pedeset godina, a kakav je danas! Danas ima sveučilište, znanstvenu akademiju, glazbeni zavod, veliku gimnaziju, veliku realku, preparandiju mušku i žensku, šest pučkih škola, učilište za primalje – i vodovod.

Dvadeset časopisa izlazi u njem, i sedam ih tiskara tiska. Toliko se malo koji grad podigao za pol vijeka.

To pokazuje svakako veliku svijest njegovog građanstva i plemeniti duh, koji računa s budućnošću a ne gleda samo na svoje ruke.

Samo će tako postati Zagreb središtem hrvatskih zemalja, samo će mu tako priznati drugi gradovi prvenstvo i pokloniti mu se kao gradu gradova hrvatske domovine.

Nema pitanja da je Hrvatskoj opredijeljen u budućnosti veći djelokrug nego što su ga nagađali njezini najneobuzdaniji optimisti.

Austro-Ugarska se povećava s dvije nove provincije Bosnom i Hercegovinom.¹⁶ U tim zemljama stanuje narod koji govori hrvatski. Odgojen u turskoj robiji, ne zna o evropskoj civilizaciji više nego što mu umiju pripovijedati putujući trgovci.

Ne umije čitati, ni pisati, kamoli da dosegne svojim priprostim umom nove ideje, nove nazore, koje stvaraju iz ogromne smjese naroda ponovljenog fenića.

Bez pravnih, bez društvenih nazora ostaje i najdarovitiji narod kolom kojim će svaki jači okretati po volji.

Osim toga posut je zlim nametnicima, tj. ružnim običajima koje mu je narinula turska kuga, i ti mu zli običaji piju krv i dovode ga u opreku sa Zapadom.

Samo lijep i obziran način moći će taj narod uputiti na pravu stazu; samo onaj koji ga u dnu razumije moći će na njega djelovati i zasijati mu u dušu prava zrna kulture i civilizacije.

A tko će to drugi umjeti ako ne bratimski mu narod hrvatski!

Govoreći istim jezikom s njim, znajući njegovu prošlost i njegovo sadanje stanje, poimajući mu mane i prednosti, imajući za sobom mnogovječno iskustvo, ne dostigavši ni sam još vrhunca – umjet će i moći će povuci za sobom zaostalu braću.

¹⁵ Gradski je vodovod svečano otvoren 17. srpnja 1878. godine, prve su čaše vode iz njega popili tadašnji gradonačelnik Stanko Andrijević i ban Ivan Mažuranić. Zagreb je suvremenu vodoopskrbu dobio pet godina nakon Beča i pet godina prije Münchena. Voda je dovedena iz izvora iz tadašnjeg jugozapadnog predgrađa (Zagorska i današnja Vodovodna ulica).

¹⁶ Godine 1878., nakon ustanka katoličkog i pravoslavnog stanovništva protiv Osmanske vlasti, Austro-Ugarska je okupirala Bosnu i Hercegovinu. Austrijska vojska na čelu s generalom Josipom Filipovićem prešla je bosansku granicu u srpnju 1878. godine i za tri mjeseca skršila otpor bosanskih muslimana, te je uspostavljena protektorat. Bosna i Hercegovina je ostala nominalno pod sultanovom vlašću, a formalno je anektirana tek 1908. godine.

I toga si je hrvatski narod svjestan. U tom smjeru radi već godine i godine, da – podižući sama sebe – pridigne slabije. Odgojio je činovnike, odgojio učitelje, a tih će ustrebatu na jugu da svoju braću poduče i da ih uredi po pravnim nazorima zdravih država.

Tomu kolu u koje se hvataju junački Bošnjaci i Hercegovci s Hrvatima, bit će i mora da bude središtem grad koji je najdalje pokročio, u čijem se krilu nalaze svi izvori znanosti, naobrazbe i uljudbe.

Nema ga nad Zagrebom! Ponosito se uzdiže nad sve premce, i otvarajući svoja vrata miloj braći, zove ju na ročište.

I braća će doći na male i velike škole, na prijateljski razgovor, po savjet, po uputu, po pripomoć kad ini uzmanjka snage.

Neće trebati dalje polaziti od Zagreba, u njem će svega naći zadosta.

Bilo je dosta krivih proroka koji htjedoše Zagrebu poreći to zvanje, koji se opirahu rukama i nogama svemu što je hrvatsko. Ni onda, kad je Hrvatska bila na putu da pregori svoje najmilije, da žrtvuje svoje ime i prošlost uzajamnoj slozi za volju – jugoslavenstvu za volju – ni onda je ne htjedoše poslušati, već se baciše na najskrajniju opreku, na bezuvjetno srpstvo svih južnoslovenskih naroda sa Piemontom – Beogradom.

Ne korimo onih Srba koji uradiše tako od osvjedočenja, držeći da se samo tim načinom mogu raštrkane grane skupiti o jedno stablo.

No bilo ih je, žalibože, i takvih u kojima je bilo više zlobe no ljubavi za narod. Zasljepljeni sebičnim težnjama i samoljubljem, ne htjedoše slušati nikoga tko je inače snovao; ne htjedoše ni savjeta, ni upute, ni pregovora; suverenom mržnjom stupahu preko svega što im je iole stavljalo zapreke na put.

Takvim prorocima podražavana žrtvovala je pregnutljiva Srbija opetovano krv i imutak, prosula po svim krajevima agitatore, podupirala nezadovoljnike, uzvitlala vjersku mržnju – no jer je gradila na krivom osnovu, izjaloviše joj se pothvati i nastojanja, napokon pade silno oslabljena natrag u svoje međe.¹⁷

Nadugo neće moći podići krila. Međutim je Hrvatska radila i patila se, skupljala svoju snagu, branila svoje, a štovala tuđe, al ne zato što bi se pouzdavala sama u sebe, što bi mislila putem samo svojih sredstava što god postići – ne; ona se je oslonila na jače uporište, na svijetlu krunu i pravdoljublje svojih vladara, na cijelu Austro-ugarsku monarkiju, a da je pravo radila, pokazat će zamalo uspjeh.

S Hrvatskom ide Austrija u Bosnu, Hrvatska s Austrijom!

Kuda nas dovede vodovod! Čitatelj se je već možda zapitao: u kakvom savezu stoji okupacija Bosne sa zagrebačkim vodovodom, al ako pravo razmisli, naći će da je taj savez posve naravan; tko voli naranče, zaći će, jedući grašak, na naranče. Tako zađosmo i mi s vodovoda na Bosnu ponosnu.

Međutim se mora priznati da je Zagreb s vodovodom koraknuo naprijed.

Obzor, 1878.

¹⁷ Godine 1876. Srbija je s Crnom Gorom zaratila protiv Turske, no budući da nije bila pripremljena na rat, ubrzo je doživjela poraz i bila prisiljena na primirje. No sljedeće je 1877. godine vojno je intervenirala Rusija, porazila Turke, te je Srbija oslobodila južni dio zemlje (Niš, Leskovac, Vranje), a potom je Sanstefanskim mirom i na Berlinskom kongresu 1878. priznata kao neovisna kneževina.

Čudan starac

Šetajući se jučer Zrinjskovim trgom, namjerismo se slučajno na nekoga starca koji nas zamolio za vatru, a kad mu je dadosmo, priključi nam se i zavede s nama razgovor.

Cijela nas je starčeva vanjšina privlačila svojim čudnim načinom i mi smo pod njom slutili nešto osobito, neobično. Lice mu bijaše dugoljasto, blijedo i suho, nos ravan i mesnat, usnice tanke i kanda zlobne, a oči mu bijahu pogotovo đavolski zlobne i vraški crne.

U ruci je nosio težak štap s kvrgom i tim je štapom časimice lupkao po tlu. Tko bi god prošao kraj nas, pogledao bi ga začuđenim očima – valjda mu bijaše neobično starčevo odijelo – a on bi opet svakoga promotrio pitajućim pogledom.

Obađosmo trg nekoliko puta, a kad se počelo smrkavati, umoli nas on ne bismo li sjeli na koju klupu.

Sjedosmo gdje je bilo najtamnije. Sjedeći i razgovarajući počesmo opet promatrati starca sa strane, i neka nas jeza poče obilaziti gledajući kako se starčevo lice mijenja.

Činilo nam se da kraj nas sjedi prošlo stoljeće.

- A molim vas – upita napokon starac svojim dubokim glasom: – kakav je to grad?
- Kako to? Pitate li s obzirom na promet, na bogatstvo, na pučanstvo?
- Na pučanstvo – opetova starac mrko.
- Broji kojih dvadeset i pet hiljada duša.

Starac strese glavom.

- Nisam mislio tako, već kakve je narodnosti.
- Ta kakve, valjda znate u čijoj ste zemlji.
- Čini mi se, u Hrvatskoj – izmrmlja starac.
- Ako vam se čini da ste u Hrvatskoj, onda nek vam se čini i to da je zagrebačko pučanstvo hrvatsko – odvratismo mu nešto ozlovoljeni.

Starčeva hladna ruka pade na našu.

- Polako, prijatelju – reče on mirno – ja se danas cio dan šećem po Zagrebu, pa mi se ne čini da sam u hrvatskom gradu.
- Da... da – dometnusmo hitro – ima ovdje dosta Nijemaca, al ipak...
- Ipak?
- Većina pučanstva je hrvatska.
- Vidio sam vašu gospodu – progovori starac nekako tužno-svečano – i vaša gospoda govore njemački; vidio sam vaše činovnike, i vaši činovnici govore njemački; vidio sam vaše trgovce, i ti govore njemački, a ponajpače... –
- Mislite žene – uletjesmo mi.
- Ponajpače žene ne vole govoriti drugim jezikom no njemačkim. Okrenite se kud vas je volja, prisluhnite koju god hoćete, zapitajte dječicu, barem djeca uvijek govore jezikom svojih matera, pa šta ćete čuti?

U taj par prođe kraj nas mlada gospođa s pjestinjom i s nekoliko muške i ženske djece. Nagnusmo se naprijed. Gospodarica je s pjestinjom razgovarala njemački, pjestinja s djecom njemački, djeca sa psićem njemački.

Starčevo se oko zasja kanda od ljutine.

– No? – obrati se on k nama.

– No, to su Židovi – nasmiješismo se mi.

– A!... Židovi! – lupne starac batinom o tlo.

– Kako će vam biti poznato, Židovi govore po svoj Austriji njemački, pa tako i...

– Stanite! – pridrži nas starac – vi se varate. Kako govore Židovi među Mađarima – mađarski, među Rumunjima – rumunjski, među Poljacima – poljski, među Bošnjacima – hrvatski, a ovdje?

Rekosmo da se i ovdje o tom radi kako bi se Židovi naputili na hrvatski jezik, kako ih ima već nekoliko koji vole govoriti hrvatski, koji poštuju svoju domovinu.

– Tako – strese starac glavom – ima ih nekoliko! A molim vas, što bi bilo da se najednoč svi Hrvati dogovore pa da ne idu nijednom izraelićanu u dućan?

– To nećemo učiniti, jer su naši izraelićani čestiti trgovci – odgovorismo mi.

– A kako vas oni zato počituju? – upravi starac na nas svoje đavolske oči.

– Počituju nas, ne priječe nas nigdje u narodnom razvitku.

– Ne priječe jer nemaju za to snage, al kad bi danas došla vlada koja bi u njima tražila uporište, što bi oni učinili?

– Valjda nam se ne bi iznevjerili.

Starac se nasmije muklo, kao iz groba.

– No recite mi što biste vi držali o onim ljudima koji bi bili vaši svagdanji gosti, pa bi uvijek dolazili k vama sa škripečim cipelama, a vi biste, uzmimo, strašno mrzili škripeće cipele?

– Rekao bih im neka dolaze u drugim cipelama.

– A kad bi oni opet došli u škripečima?

– Pa dobro, bacio bih ih van, odbio bih njihovo prijateljstvo, dokinuo bih sve poslove s njima, il što vas volja! Al to vam moram reći da se taj primjer ne sklapa s našim izraelićanima. Oni doduše govore njemački, al to svi govorimo jer nam treba taj jezik, no inače uče hrvatski, te će domala i hrvatski jezik udomiti u svojim kućama. Koliko ima hrvatski oduševljenih mladića i djevojaka među našim izraelićanima; kad budu imali svoje obitelji, sigurno će im obiteljski jezik biti hrvatski.

Starac obori glavu.

– A vaše krasotice, evo na primjer! – pokaže on glavom na dvije gospođice što su prolazile kraj nas.

Na našu sramotu gospođice su govorile, premda vrlo lošom nijemštinom, al ipak njemački. Trgnusmo ramenima, što smo drugo znali učiniti.

– A znate tko je tomu kriv? – obrati se starac k nama. – Vi, mladići, vi!

– Mi nastojimo da sa svakom po mogućnosti govorimo hrvatski, al kad koja sasvim ništa ne zna, onda se, naravno, svraćamo njemačkom jeziku.

– Hoćete li da vam kažem – starac se naglo digne, kao da mu se nekuda žuri – kako treba postupati da sve te vaše krasotice za godinu dana budu govorile hrvatski, hoćete li?

– Milo će nam biti.

– Čujte! čim budete s kojom gospođicom ili gospođom koja vam rekne da ne zna hrvatski, *vi ju namah sažaljevajte što ima tako malo talenta da ne može jedan jezik naučiti. Jeste li razumjeli?*

– Mislite da bi koristilo?

– Mogu vam zajamčiti svojim iskustvom.

Starac nam pruži ruku na oproštaj.

– A tko ste, dobri gospodine, ako se smije znati? – upitasmu ga prije nego će otići.

– Ja sam duh grada Zagreba – odvrati on i nestade. Sad razumijem onu tužnu zlobu u njegovim očima.

Obzor, 1878.

Na Novu godinu

Dne 1. siječnja 1879.

Tko na novu godinu kasno ustane, ustaje kasno cijelu godinu, tako začuh polusnen kako netko govori, a to me se tako dojmilo da sam namah skočio iz kreveta. Bog me sačuvao toga da cijele godine ustajem kasno! Na svoju žalost, moram priznati da su rijetki dani kad uranim, no kad bih i te morao križati... to bi ipak bilo grozno.

Prijatelj me pozivlje u lov, ja ustanem kasno i moram loviti muhe po sobi.

Ljubezna me gospođa pozivlje na »majalis«, a ja spavam do devet sati, a tada je ljubezna gospođa već na Medvedgradu s rojem krasnih gospođica, među kojima me jedna osobito zanima.

Moram otputovati, a ja zakasnim na vlak, jer sam dugo spavao.

Neki moj bogat rođak, ujak, dođe iz Amerike i pozove me da dođem rano ujutro k njemu u hotel, jer će mi prije svoga odlaska nešto zapisati, a ja dođem u hotel kad je ujak već otputovao natrag u Ameriku.

Ne! Na novu godinu treba se svladati i ustati – ustati – ta koliko je sati? Je li moguće? Ta je ura morala pobudaliti, il je sama prekoredno uranila.

Otirem si oči po dva i po tri puta, gledam ju s desna i s lijeva, slušam, nije li možda jučer sustala, al ona kuca tako jasno i pokazuje tako jasno na deveti sat.

Dakle smo već zakasnili, dakle ću cijelu godinu ustajati kasno. Neka bude, valjda je s tim ranim ustajanjem na novu godinu kao sa svim babjim pričama.

– Kuc... kuc... kuc...! – kuca netko na mojim vratima upravo u onaj par kad sam smočio lice u vodi.

– Tko je? – upitam i uronim glavu opet u vodu.

Glavu pruži jedna stara:

Daj u ime božje dara — —

Grom i pakao! Na novu godinu prvo lice koje susrećem, lice stare babe – hu! – Daklem ću cijelu godinu gledati same stare babe; ne, to bi bilo suviše grozno za mlada čovjeka.

– Što ćete? – povičem bijesan i stresem svojom mokrom kosom kao razjaren lav grivom.

– Daj im bog zdravlje i veselje,

Slatku repu i kiselo zelje,

Lepu ženu –

– Dosta je, zatvorite vrata, ja nemam ništa – sustavim staricu u čestitki, a kad ona ne htjede poslušati, već se za jedan pedalj bliže uvuče u sobu, poškropim ju vodom što mi je visjela na rukama. To je djelovalo na staricu tako da je kriješteći pobjegla na hodnik. Počeh se iznova umivati, misleći da se je starica odrekla mojih darova. Al se ljuto prevarih.

Za nekoliko časova šušne ona opet pred mojim vratima i poče iznova recitovati svoje stihove.

Što sam mogao? Bacim joj nekoliko novčića na hodnik, našto ona mrnđajući nezadovoljno ostavi hodnik.

Nisam još dospio svezati si ovratnik, kad se vrata moje sobe iznova otvoriše i na njih uđe malo djevojčice pružajući ručicu i govoreći slijedeće:

*Novo ljeto ide,
Svakom nosi sreću,
Donijelo i vama
Novca punu vreću;
A tko dosta ima,
Daje siromaku,
Stoga dajte i vi
Meni jednu šaku —*

– Čega? – upitam djevojčicu.

– Šaku novca – odgovori mi ona.

– A kako bi bilo da ja nemam šaku novca? – rekoh djevojčici.

– Vi imate, danas je nova godina – nasmiješi se ona lukavo.

To mi je nekako laskalo. Ima slučajeva kad čovjeku godi da ga drže za gavana. Pružim djevojčici sekser.

– A što ćeš s tim novcem? – upitam ju zabrinut, da dijete ne pođe zlim putem.

– Kupit ću si nove cipele.

– Za sekser?

– Dobit ću ih više. Moja mi je mati rekla, da moram barem pet forinti isprosjačiti.

– A tko je tvoja mati?

– Reza.

– A kakva Reza? Čim se bavi tvoja mati?

– Ona je »pedinerica«, nosi jelo gospodi koja ne kuhaju kod kuće.

– Pozdravi tvoju mamu, pak idi kući – rekoh djevojčici i okrenem se prema zrcalu. Opazim da se djevojčica ne miče.

– Što ćeš? Zašto ne ideš? – upitam je ljutit.

– Dajte mi još jedan sekser – reče ona mirno.

– A zašto? Nisam li ti dao dosta?

– Jedan sekser nije nijedan sekser, a dva seksera su stoprv jedan sekser – reče djevojčice i primakne se za korak bliže k meni.

– A tko te je to naučio? – upitam nasmijavši se toj lukavosti.

– Mama. Ona mi je rekla da tako moram svakomu reći tko mi dade samo jedan sekser.

Primim djevojčicu za ispruženu ručicu i odvedem ju na hodnik, al jedva ja na hodnik, okružiš me dva dječaka s kapama u ruci, mrmljajući mi nešto od nove godine, od zdravija i veselja.

– Draga djeco, ja vam zahvaljujem na čestitki, al vam ja žalibože ne mogu ništa dati, jer sam vrlo siromašan, kako vidite, nemam ni kaputa (kaput još nijesam dospio obući).

– O, ne trebamo mi puno, nama je dosta svakomu dva seksera – rekoše u isti mah dječaci.

– Al sam zadnji dao ovoj djevojčici – ispričam se ja.

– Ništa zato, mi vam možemo promijeniti – reče jedan dječak.

– Onda imate više od mene – rekoh, povratim se u sobu i zakvačim vrata.

No to ne bješe dječacima dosta. Najprije počеше cviliti pred mojim vratima, onda lupati, onda turati u ključanicu papiriće, napokon me počеше proklinjati u sva buduća koljena.

Drugoga kojeg dana učinio bi čovjek vruga na takav postupak, al na novu godinu mora čovjek ne samo jedno, već oba oka stisnuti. Pustih dječake dok se ne umoriše i dok ne ostaviše moja vrata.

Već stavili šešir na glavu, kad začuli fino kucanje. Neki sluh mi reče da pred vratima nije običan čestitar. Stoga se prišuljam k vratima, odškrinem ih i otvorim malko, da vidim, tko je vani. Kroz prst širok otvor opazim da je vani krasna, mlada ženskinja u bogatoj toaleti s dugim nojevim perom na šeširu.

Čim je zagledah, otvorih, naravno, sva vrata.

Ljepotica uđe ponositim hodom namah u moju sobu i sjedne na prvi stolac.

– Ali, gospodine... oprostite... vi ćete me smatrati čudnovatom... al ja nisam kriva... vidite, ja sam iz dobre kuće, od bogate obitelji... al moj muž, moj nesretni muž... protepo je sav imetak... a sad nemam od šta živjeti... te moram ovako... oprostite, gospodine, da vas bunim... dakle... dakle... ja sam došla, ja sam se usudila doći k vama... da se utečem vašoj darežljivosti...

Ljepotica zamukne časak i obori vlažne oči.

– Mali darak, malu pomoć... ne toliko za mene, koliko za moje dijete, – opet će ljepotica, al nešto življim glasom.

– Al kako ste došli upravo k meni? – upitam.

– O, vi možda i ne znate... ja sam vaša štovateljica... ja znam skoro sve vaše pjesme napamet... – odgovori mi ona i nasmiješi se sada prvi put.

Još nijedna žena nije mrzila čovjeka koji je hvalio njezine čare, a kud je teže pjesniku odbijati svoje štovatelje. Dvojako ganut, tismem forintu u krasotičine ruke, našto ona ustane, kao da to nije ni opazila, nakloni mi se i ostavi moju sobu.

Malo zatim izađem iz sobe i ja, te pođem k prijatelju koji je stanovao nedaleko od mene, da mu poželim čestitu novu godinu. Ušavši u njegov stan, prepadnem se od čuda: – u njegovom je naručaju ležala moja štovateljica.

Obzor, br. 1. od 2. I. 1879.

Purgar i građanin

Zagreb, 29. listopada

Otkada smo počeli čistiti hrvatski jezik, zbacili smo mnogo riječi koje su stotine godina kolale hrvatskim narodom a da on nije ni osjetio da im je porijeklo tuđe. Tko ju je donio, to Bog zna – mislim tuđinsku riječ. Hrvat ju je gostoljubivo prihvatio, povio u hrvatske pelenke, a onda nije više ni mislio na to da je tuđinka. Često ju je pretpostavljao domaćoj kćeri, da se koji put dogodilo i to da je tuđinka potisnula domaće dijete u grob.

Među takve riječi spada i riječ »purgar«, udomaćena od davnih vremena u hrvatskim gradovima. Toj se je riječi svatko klanjao, svatko ju je visoko poštivao, dok nije došlo nekakvo nemirno vrijeme koje je svoju buntovnu struju navratilo i na jezik. Jezik bude bačen na rešeto; što je domaće, ostade u njem, a što je tuđe, bude šinuto na vjetar. Uslijed toga ostade mnogi pojam bez imena, dok se ne nađoše vješti jezikoslovci koji okrstiše bezimeno dijete po narodnom koledaru.

Nije tomu davno što su se naši građani nazivali »purgarima«, te izustivši tu riječ, visoko podigli glavu. Danas, danas je purgar prezrena riječ, pridjevak izjadanih staraca, koji pred teškom nevoljom jedva nađoše pristanište u novoveškom sirotištu.¹⁸ Pognuti su, zgrbljeni, osušeni, noge ih više ne drže, upiru se o štap, oči im ne vide, uho ne čuje, srce jedva bije, a odijelo jedva da im se razlikuje od onog po kojem se poznaju uznici-zločinci.

Purgare, purgare! kuda ode tvoja slava? Pa ipak, kakav si mi bio delija u hrvatskoj prošlosti, kako li si smjelo vodio boj s plemstvom, s biskupima, kanonicima i prebendarima, a kad ti je došlo do sita, pošao si pred samoga cara da mu kažeš u presjajno lice gdje ti se čini nepravda.

Ti si bio najsmjeliji branitelj hrvatskoga prava. A nisi ga samo branio, već si ga i vršio. U tvojoj kući, ako igdje, bilo je naći hrvatskih običaja, hrvatske riječi. Nisu tvoja djeca razmaženo šaputala tuđinskim jezikom, da se s njime odrode i budu odmetnici. Tako je mило, dobroćudno glasio hrvatski jezik iz tvojih ustiju, tako nježno iz ustiju tvoje žene, a kad su ti ga dječica govorila, rastvaralo se nebo i anđeli dođoše da ga čuju.

Inače nisi bio čovjek nacifran. Na tebi nije bilo vidjeti svakoga tjedna drugi kaput; koji put si nosio isti kaput sedam godina, dok mu nije otpao zadnji gumb, a onda se gumbi nisu prišivali tananim koncem, već dretom. Gumb sam po sebi važio je nešto, te bi s gdje kojim mogao zaklopiti lončić. Kad si išao ulicom, mahao si rukama, ili si se upirao o štap, al čudna li štapa! Danas bi od takvoga štapa nasjekli četvrt hvata drva, a ti si ga nosio kao kakvu igrariju u ruci. Ni čizme ti baš nisu bile osobito fine. Gdje su stale, tamo su se poznali čavli, pa i potkova, a trebalo je barem pet godina gaziti u takvim čizmama dok si se osposobio za krapinskoga suca.

¹⁸ Biskupska ubožnica na Novoj Vesi, sagrađena 1781. godine kao Dom nemoćnih svećenika, jedna od najimpozantnijih novobaroknih zgrada u Zagrebu. Danas je u njoj smješten Hrvatski audiovizualni centar.

A tvoja kućica! Kako li je bila jednostavna i čista! Za tvojim se stolom nije srkalo sladoleda, al se je objedovao čestit purgarski objed sa slaninom na kupusu i puranovinom na salati od krumpira.

Objed je svakomu išao u slast, bio ban il biskup, jer tvoja žena nije nosila australske ptičice na šeširu,¹⁹ ta kako bi, kad nije ni nosila šešira već rubac ili kapu.

Stoga je i bilo u tvojoj škrinji svakojakih žutaka od svakojakih careva i kraljeva, a tvoje su dugove lako zapisali na rovašu.

A tvoje srce tekar! Tko će izmjeriti dobrotu tvoga srca kojemu su vazda sva vrata bila otvorena: neka samo uđe tko je siromašan i čestit!

Ah, purgare!... Sve je prošlo... Lijepo je bilo, još se spominjalo. Danas sjedimo u novoveškoj ubožnici i brojimo čislo. Čislo nema kraja, našoj nevolji nema kraja, dok ne pukne nit, onda je pripovijesti kraj...

Ala ti ga je drugačiji naš građanin. Između purgara i građanina nema ništa slično. Kao bog i šeširdžija. Kad ga vidiš na ulici, rekao bi da je prošao školu naše zlatne mladeži. Koji put u sumraku mogao bi ga držati za kicoša, samo što naši kicoši ne nose tako debele zlatne lance.

Da ljubi comfort već stoga, jer je comfort riječ elegantnoga svijeta, stanuje visoko, gleda kroz bogate zavjese na ulicu, sjedi u foteljima, puši specijalitete, ljubi ženu samo kad je u svili i baršunu, a žena mu je rijetkokad u drugoj robi.

Građanin natuca hrvatski, njegova žena razumije, a djeca ni ne razumiju. Ona, ako je ikako moguće, polaze gimnazije i realke u Grazu ili Trstu, i dopuštaju da je moguće da su Hrvati.

Građaninova žena mora svake godine jedared u kupke, jer se u kupkama dobro zabavlja. Ložu ne drži u kazalištu, jer je kazalište hrvatsko.

Građanin sprovodi nekoliko sati na dan u gostioni i kavani. U gostioni se ogorčava na pivo i psuje gradsko zastupstvo. Svi su mu gradski zastupnici »Kabinetköpfe«, a koga on nazivlje »Kabinetkopfom«, taj mora da je plitka uma.

U kavani se sladi kavom i politizira na visoko. On proriče propast Rusije, dopušta da Turska nema prava na egzistenciju i psuje Mađare radi poreza. Od domaće je vlade daleko mudriji, te za svaki pojedini slučaj zna nešto bolje od vlade.

– Vlada bi morala ovako i ovako! – viče on i namah dodaje: – ali oni ne pitaju pametnih ljudi za savjet.

Građanin voli karte, al mrzi igru na malo, jer su karte zato na svijetu da uzrujavaju krv.

Tako proživi građanin nekoliko slavni godina, onda najednoč govore ljudi da će mu se kuća prodati. Bečke su firme zamolile oblasti da mu zatvore dućan – – –

Za nekoliko je godina građanin postao purgarom, za nekoliko se godina tako opurgario da bi rado došao u novovešku ubožnicu, da moli Litanije lauretanske²⁰ i da mrmlja Očenaše na sprovodu kad umre koji velik ili bogat gospodin.

Dakako da to što smo spomenuli o današnjem građaninu ne ide sve, ne ide većinu, ta kud bi zemlja došla kad bi tako bilo! Dapače svi koji to budu čitali, časna su iznimka.

¹⁹ Odnosno, nije pratila modu, koja je diktirala da se na ženskim šeširima nose skupa pera egzotičnih ptica.

²⁰ Litanije Blažene Djevice Marije, Litanije iz Loreta, nazvane po talijanskom marijanskom svetištu u kojemu su se počele moliti u 16. stoljeću.

Al jedno stoji: da je u većini našega građanstva suviše lake krvi, previše kavalirskih pasija i – premalo hrvatske svijesti.

Prostitute, nije mišljeno zlo...

Obzor, 1879.

Na Staru godinu

Noćas u dvanaest sati, u gluho doba noći, »kad sve dobro legne, a sve zlo ustaje«, kako veli Puškin, minut će opet jedna godina; a minula bi tiho, neopaženo, da nas na nju ne sjeća koledar, ili barem oni koji vole čitati koledare, ili napokon oni koji s novom godinom žele nešto steći, da prema staroj poslovice, koja kaže »kako na novu godinu, tako cijelu godinu«, osiguraju sebi bolju budućnost.

Dogodilo mi se na neku novu godinu da me je napala protuha želeći s ispruženom rukom da ju napunim što obilnije. Ne htijući ju umah razumjeti, upitam protuhu:

– A što želite?

– Da mi osigurate budućnost; neće vam biti teško; stoji vas samo jednu forintu; s jednom forintom na dan mogu prilično izaći na kraj – odvrati mi protuha.

– Ja vas ne razumijem (mislio sam: vašu drskost) – rekoh ja.

– Posve je jasno. Kako na novu godinu, tako cijelu godinu. Dajte mi jednu forintu, a vi ste mi dali 365 forinti. – Ovakovim tumačenjem protuha me posve smeo. Pogledam u kesu.

– Nemam sitnih, same desetače – odvratim ispričavajući se i zatvorim vrata moje sobe, kroz koja se vodio navedeni dijalog.

Ako po ičem, po koledaru se vidi kako je čovjek sitan stvor, slučajna pjena valova na sve-svjetskom moru. Jedva se rodio, već zbraja trenutke svoga života, jer ga je rodio tren i tren ga može satrti. Osjećajući svoju slaboću, veže se o vrijeme, komada ga na neizmjer-no sitne komadiće, da može reći: i ja sam uživao vrijeme. Tako mrav jede slona.

A što je vrijeme? Tko mu znade početak, tko zna kraj? A ipak je vrijeme pojam koji se ne da pomisliti izvan okvira početka i kraja.

Mi smo dakle na kraju godine 1879. p. I., na kraju toli sitna razdoblja, koje se dade po svojoj sitnosti jedva sravniti s atomom. Pa ipak – što sve ne činimo, da zadnji trenuci toga sitnoga razdoblja što glasnije, sa što većom bukom, u što većem sjaju prođu. Koliko im se radujemo da smo ih doživjeli, a koliko žalimo one kojima nije bilo suđeno da ih dožive.

Onda se vraćamo natrag. Pitamo, što nam se je sve dogodilo tečajem nestajuće godine, a nalazimo da nam se je čudo toga dogodilo. Da nam se je rodilo dijete, il da nam je umrlo; da smo se oženili ili izgubili ženu; da smo avansirali il da nismo avansirali; da smo bili bolesni ili zdravi; da smo učinili »gšeft« il smo nastradali imetkom, i bog te pita što još.

Za sitna čovjeka sve su to važne stvari. Čitavi se narodi pitaju na isti način. Veliki politički žurnali donosit će danas ogromne članke, u kojima će se osvrnuti na sve političke promjene, koje su se zbile u državi tečajem izgibajuće godine.

Mi pod crtom ne znamo što će danas naš list donijeti iznad crte, al donese li kakav osvrt na izgibajuću godinu, nema pitanja da će biti crno štampan; a kako je obično, listovi, kad donesu nešto vanredno veselo i narod osrećivajuće, donesu to zabilježeno crvenim slovima.

Godina 1879. nije ništa donijela hrvatskomu narodu što bi crnu štampu izmijenilo crvenom, »jer su Mađari još uvijek na konju, Turci u Carigradu, a bog tako daleko, skoro da nije čudo da tako malo ljudi u njega vjeruje«, kako bi rekao brat Đoka.

Al što nije godina 1879. donijela hrvatskomu narodu crvene štampe, donijela mu je rumena vinca, tako rumena i žarka da bi čovjek skoro pomislio, bog je tako zapovjedio, s obzirom na nesretne odnošaje u kojima stoji Hrvatska.

Stoga će se narod i naši političari donekle moći utješiti na ovu staru godinu; narod donekle, dokle nisu izgubili nadu da će se nagoditi s našom nagodbenom braćom.

Sjednimo dakle večeras veselo za stol — u našim lampama još nije ponesstalo ulja. Čitatelji će se sjećati odkle nam ove riječi dođoše na um. Bilo je to prigodom otvorenja hrvatskoga sveučilišta, kad je na banketu odaslanik »Slovačke (bivše) Matice« umolio braću Hrvate: »Dajte nam ulja, jer ga u našim lampama nestaje...«²¹ Slovački je odaslanik pri tim riječima držao u ruci čašicu napunjenu hrvatskim vinom, a gledao je mrko u mađarske odaslanike, kao da je htio svojim pogledom reći: evo, ovi su nam ga popili...²²

Nadajmo se da našega ulja ne će ispiti Mađari, premda je naš narod uzeo za korijen jednoj riječi, koja označuje čin lukavstva, baš iz riječi Mađar. Ala te namađario, veli se kad je tko koga lukavo prevario. Pazimo dakle, da nam staro narodno iskustvo posluži kao opomena, a da nas Mađari ne namađare, već da se zbudu one koje smo, budući još djeca, trudom slabekovali ispod pitome sličice, koja je prokazivala Mađara i Hrvata kako se rukuju, da se zbudu riječi:

*Pod ugarskom krunom kano s bratom
Rukuje se Mađar sa Hrvatom.*

Dakako, da se je odonda mnogo toga promijenilo. Pred Mađarima, koji su nas onda rado i posvuda nazivali braćom, kao da smo poskočili u cijeni, jer nas već od dugo vremena vole nazivati po svojim mađarskim i njemačkim novinama: *gospoda Hrvati*.

Taj »gospoda« sjeća nas mnogo na nekoga grofa, koji nije svoga inoša dozivao drugčije, već »Herrrr Šan«, i kad ne bi »Herrrr Šan« namah došao, čušio bi ga i rekao — —

Ne tražite da vam kažem što je rekao taj grof, jer kad bi se sve štampalo što grofovi običavaju govoriti, izašla bi preinteresantna knjiga, a mi nećemo da budemo interesantni na račun grofova.

Sjednimo dakle večeras vedre volje za stol, da ispratimo staru godinu u vječnost, kao ljudi koji se, kad im ide zlo, tješe da je moglo biti još gore. Natočimo čaše, pošto nemamo austrijanskoga ni mađarskoga zlata, hrvatskim zlatom, koje, ako se i ne da kovati, al opet i ne kuje nikomu veriga, već daje duši krila, krilatih misli, krilatih nada...

²¹ Evanđelje po Mateju, 25: 8.

²² Moderno zagrebačko sveučilište, zaslugom biskupa Strossmayera, svečano je otvoreno 19. listopada 1874. godine. Matica slovačka (Matica slovenská) osnovana je 1863. godine, kao krovna ustanova slovačke nacionalne i kulturne emancipacije i otpora mađarizaciji. Ugarski ministar unutrašnjih poslova Kálmán Tisza (kasniji premijer) zabranio je njezino djelovanje i konfiscirao joj imovinu 1875. godine. Izaslanik Matice slovačke koji je održao taj govor bio je František V. Sasinek (1830-1914), najvažniji i najplodniji slovački povjesničar 19. stoljeća.

Kad kućne dvanaesti sat, podignimo čaše i zapjevajmo složno i pouzdano:

Daj nam bog zdravlja, k tomu veselja!

Obzor, br. 299 od 31. XII. 1879.

Zrinski trg

Mili bože! Kolika promjena! Gdje su se nekad smještale ujarmljene i povezane krave i volovi, tu sad po krasnu putu tapkaju fine cipelice lijepih gospođa i gospodična. Gdje su nekoć pijanice i kavgađizije halabučili, tu se sad šeću odlična gospoda, bogati novčari, okretne udvorice, dubokoumni državnici, prepredeni diplomati. Gdje su nekoć na žarkoj vatri praskali ovni i odojci, a pekle se raženke, tu se sad peku nježna srca na vatri ljubavi. Gdje su se nekad i lijevo i desno nagibale klimave daščare, tu se sada ponosno u nebo dižu bogate i sjajne palače. Propade marvinski trg, živio Zrinski trg!²³ Nestalo je prostih krčma, a na njihovu mjestu eto elegantne Popovićkine kavane i dobre Kregarove gostio-
ne, a u njima svega izobilja, što ti samo srce poželjati može, pa uz jeftin novac! Dobro jelo i pilo, svjež zrak, prekrasan vidik.

Mnogoga Hrvata, koji misli po hrvatski i po njemački, već je zacijelo više put spopala misao da i tu koješta prigovori. Vrag zna odakle to dolazi, al svatko, čim je gotov s velikom politikom, s Bismarckom, Gorčakovim, Gambettom i Gladstonom, da o Szaparyu i ne govorim,²⁴ eto počne prigovarati občinskomu poglavarstvu i gradskomu zastupstvu. Svatko, počevši od Schlesingerova²⁵ mudroga Bumlera pa do najsolidnijega građanina, misli da sve bolje razumije. Slušajte mene, ja vam to znam! – tako mu se brk smiješi, čim ma što god u gradu opazi ili ne opazi. Pa slušajmo ih, da čujemo što nam vele. Ponajprije Starčevićanci viču da se zemlja tresu: ta to je trg Petra Zrinskoga i sav ga narod tako nazivlje – akoprem ni vrag o tom ništa ne zna. Tko je bio Nikola Zrinski? Austrijski general, slavosrb, mana, mješina, lička koza, prč! Dolje s njim! – Gospoda penzionirci ne bi baš ništa imali proti samomu imenu, al platane ne valjaju, nema dosta hlada, svaki čas treba klupe premještati s jednoga mjesta na drugo, a sad je još gradsko poglavarstvo dalo

²³ Zrinski trg (Zrinjevac) je dobio današnje ime 1866. godine, u povodu 300. godišnjice pogibije Nikole Šubića Zrinskoga kod Sigeta; prije toga zvao se *Novi trg* ili *Marvinski trg*. Na njemu se povremeno održavao stočni sajam, koji je 1870. godine preseljen na Sajmišni trg (današnji Trg maršala Tita). Park na Zrinskom trgu je svečano otvoren 14. lipnja 1873.

²⁴ Vodeći europski političari toga doba. *Otto von Bismarck* (1815-1898), pruski i njemački državnik, ujedinitelj Njemačke, prvi kancelar njemačkoga carstva. *Aleksandar Mihajlovič Gorčakov* (1798-1883), ruski knez, diplomat i političar, ministar vanjskih poslova, državni kancelar; tvorac mira u San Stefanu 1878. godine kojime je okončan rusko-turski rat, priznata neovisnost Srbije, Rumunjske, Crne Gore i Bugarske, te proširen ruski utjecaj na Balkanu; to se nije svidjelo drugim velikim silama, pa su uvjeti tog mira revidirani na Berlinskom kongresu iste godine. *Leon Michel Gambetta* (1838-1882), francuski državnik, republikanac, liberal, antiklerikalist, protivnik Napoleona III. *William Ewart Gladstone* (1809-1898), engleski državnik, premijer, najpoznatiji političar viktorianjske epohe; zalagao se za oslobođenje balkanskih naroda od turske vlasti. *Gyula (Julije) Szapary* (1832-1905), mađarski grof, utjecajni političar, ministar unutrašnjih poslova i financija; odgovoran je za krvoproliće 1883. godine u Zagrebu, kada je, protivno Hrvatsko-ugarskoj nagodbi od god. 1873, na svim financijskim i carinskim ustanovama dao istaknuti grbove s natpisima na hrvatskom i na mađarskom jeziku, što je izazvalo pobunu o kojoj piše Matoš u svojoj pripovijetki *Kip domovine leta 188**. Od 1890-1892. ugarski premijer.

²⁵ Vjerojatno *Antun Schlesinger* (? - 1896), dugogodišnji urednik *Agramer Zeitung*a, zagrebačkih novina na njemačkom jeziku.

klupe pribiti, pa se ne dadu premjestiti. Gotova nevolja! Tko bi u Zagrebu ostao kraj ova-ko neudobna života? Još da nema Popovićkine kavane, gdje ima dosta hlada i više puta mukteševine burmuta, ne bi se moglo živjeti. Sad se međutim već i burmut malo pošemerio, jer ga znadu začiniti španjolskim muhama.²⁶

Prođimo se šale, udarimo u zbilju. Čujmo što prigovaraju najmudrije sveznalice, a u kavzi ljute kavgadžije – filolozi. Drugi se ljudi biju mačevima, topovima i teškim buzdovanima, a čim će sirota filolog, kad se ne bavi ni mačem, ni topom, niti buzdovanom? Bavi se jezikom, to je njegov branitelj i napasnik. Zato i biva da kad drugi ljudi, bili muškoga ili ženskoga spola, zapodjenu kavgu, za nju nitko i ne zna; al kad se filolozi uhvate u koštac, moraju to da raztelale novine na sve četiri strane svijeta – kao da se bije bitka kod Sevastopolja ili Plevne.²⁷ Nema tu dakle šale, kad oni stanu što god prigovarati. Vidi im se, da gradsko poglavarstvo nije dobro okrstilo tog riječju: *Z r i n s k i t r g*. Jedan bi rekao *trg Z r i n s k o g a*, no ta mu ne valja, jer bi to značilo da je trg svojina Zrinskoga, proti tomu bi prosvjedovalo gradsko zastupstvo zagrebačko, koje ne smije dopustiti da mu tko, ma bio to baš i slavni Nikola Zrinski, bez i jednog novčića otme 4 rali najkrasnijega zemljišta. Ako je slavni Nikola znao junački braniti Siget, moraju gradski zastupnici znati isto tako odvažno obraniti svoje, bolje reći, gradsko zemljište. Na kakvu bi nas štetu mogli baciti naši filolozi svojim jezikom! Trg *Z r i n s k i j e v* ne valja po nijednoj formi našega jezika; a što su neki samo umišljeni jezikodupci rekli *trg Z r i n s k o v*, to je pravi barbarizam. Pak čemu jošte ime *Z r i n s k i* navijati na svakojake kotače, kada to ne treba? Što biste rekli da vam tko kaže: *mač j u n a č k i j e v*, ili *mač j u n a č k o g a*? Ljutili biste se do zla boga. Al biste se isto tako ljutiti i onda kad bi vam tko rekao: *trg z a g r e b a č k i j e v*, ili *trg z a g r e b a č k o g a*, jer bi to bio gotov nesmisao. Kao što se pravilno smije reći samo: *mač junački, trg zagrebački*, tako se može pravilno reći samo: *trg Z r i n s k i* – i nikako drugačije. Zato mislim, da je naše gradsko zastupstvo posve korektno okrstilo ovaj naš krasni trg. No posve su druge vrste prigovori koje bih ja imao istaknuti. Na ovom krasnom trgu, koji nam uvijek u pamet dozivlje slavnoga hrvatskoga bana, šecu se mnoge i mnoge Hrvatice, pa razgovaraju njemački bez ikakove potrebe. Koje znadu hrvatski, a tih ima već danas mnogo, one i onako ne trebaju govoriti njemački, a koje ne znaju hrvatski, mogle bi lako naučiti. Da mi je kojom srećom moguće, kao što žalibože nije, pak da mogu oko sebe sabrati sve naše krasotice, ja bih im držao *o v a k a v* govor:

Milostive gospođe i gospodične! O vašoj se domovini po cijelom svijetu misli da je Hrvatska, a vas drže za Hrvatice; od vaše pravednosti pak očekujem da nećete reći da je sav svijet poludio. Pogledajte u Czoernigov zemljovid,²⁸ il u ma koju kartu velikoga Magyarorszaga, osvjedočit ćete se o tom što vam reko. Stoga sav svijet očekuje da će u Hrvatskoj naći Hrvatice, kao što u cvijetnjaku nalazimo cvijeće, a ne buče, u knjižnici knjige, a ne bačve sa šljivovicom, u školi učenike, a ne bukve, u plesaoni parkete, a ne savske nasipe. Kad bi svijet čuo da Hrvatice govore njemački, to bi mu se upravo tako činilo kao

²⁶ *Spanyol* je vrsta duhana za šmrkanje, a španjolska muha navodni afrodizijak.

²⁷ Krvave opsade i bitke toga doba. Za Krimskog rata između Rusa s jedne i Britanaca, Francuza, Turaka i Sarda s druge strane, *Sevastopolj* na poluotoku Krimu predao se nakon jedanaest mjeseci opsade 1854-1855. godine. *Plevna* (Pleven) je grad u sjevernoj Bugarskoj koji je bio pod opsadom za Rusko-turskog rata 1877-1878. godine. Bitka je završila turskim porazom, ali uz veliki broj žrtava na strani Rusa i njihovih saveznika Rumunja.

²⁸ *Karl Czoernig von Czernhausen* (1804-1889), statističar, ravnatelj Statističkog ureda u Beču; proveo anketu o jezičnoj pripadnosti narodâ i sastavio prvu etnografsku kartu Habsburškog carstva (1855-56).

da slavulj grokće, ševa bleji, lastavica kruli, Agramer Zeitung²⁹ milo popijeva. Sav svijet dakle očekuje da će vas na Zrinskom trgu čuti govoriti hrvatski; a vi, ako već i hoćete više puta da nas, domaće ljude, malo prevarite – jer smo vam gdjekad krivi – nemojte za nos voditi barem tuđe ljude koji vam nisu ništa krivi. – Toga ni drugdje ne čini krasni spol. Kako govore Mađarice? – mađarski. Kako govore Njemice? – njemački. Kako govore Engleskinje? – engleski. Al da ne duljimo riječi: kako govore ciganice? – ciganski. A vi da budete gore od svih ovih krasotica? Vi da budete hladnije od najhladnijih Engleskinja, crnje od najcrnijih ljepotica?! Pak pomislite, tko ima prava da kod nas govori njemački? Onaj koji ne zna hrvatski. A tko su ti ljudi? Oni koji dolaze k nama s trbuhom za kruhom. Nisu to kicoši, kojima se s glave cijedi miomiris, te koji i po trotoaru plešu; nisu to bogataši, koji se voze na četveroprežnim kočijama, da si odvedu mladu u bogate dvorove; nisu to baruni, grofovi, ni mylordi. To su vam kučeberi, kelneri i kelnerice, dakle ljudi, koji nikad i ni u čem ne gospoduju, nego samo poslužuju. Njima više puta iz milosrđa dopuštamo da govore njemački, jer si moraju zaslužiti kruha, a nemaju novaca da si kupe hrvatsku gramatiku, još manje pak da si plaćaju hrvatskoga informatora. Zar hoćete da se povadate za ovim ljudima? Vi, ugledne gospođe i gospodične, pak za kučeberima, kelnerima i kelnericama? To bi bila uvreda samo i pomisliti! Dapače, koji je finiji kučeber ili kelner, taj već dobro zna hrvatski; a ono ostalo ne vrijedi da se o tom govori. Zato s punim pouzdanjem očekujemo da ćete govoriti samo uglednim i finim jezikom, a taj je u Hrvatskoj hrvatski.

I tim budi dosta rečeno.

Obzor, br. 180, od 7. VIII. 1880.

²⁹ *Zagrebačke novine*, list koji je izlazio u Zagrebu na njemačkom jeziku od 1826. do 1912. godine; zastupao je provladine i mađaronske ideje.

Rječnik

alem (tur.) – dragulj, dijamant
avancement (franc.) – unapređenje

Brantwein (njem.) – kuhano vino
burmut (tur.) – duhan za šmrkanje

comfort (franc.) – komfor, udobnost, ras-koš

česa – čega
čislo – krunica, brojanica

dreta (njem. *Draht* – žica) – čvrsti konac kojim se prišiva obuća
dužica – tanka, posebno izrađena daščica za pravljenje bačava

đul (tur.) – ruža

fenić – feniks, mitska ptica iz egipatske mitologije koja izgori u svome gnijezdu, te se potom ponovno rađa iz pepela; simbol besmrtnosti

feš (njem.) – lijep, pristao, elegantan, gizdav

filistar – malograđanin, uskogrudan čovjek (prema *Filistri* – Filistejci, biblijski narod)

furioso (tal.) – divlje, burno, bijesno (oznaka tempa i načina izvođenja u glazbi)

gemeiner (njem.) – običan vojnik
gšeft (iskv. njem.) – trgovina, posao

handžar (tur.) – orijentalni dvosjekli bo-dež

informator (lat.) – privatni, kućni učitelj
inoš (mađ.) – sluga

Kabinetköpf (njem.) – činovnik, biro-krat

knikebein (njem. *Knickebein*) – naklon sa svijenim koljenom

komisija (lat.) – ovdje: nalog, povjerenstvo; službeni put

krajcara (njem.) – sitni mjedeni novac u Austro-Ugarskoj, stoti dio forinte
kučeber – pokućarac, sitni trgovac koji ide po kućama (naziv prema slovenskoj pokrajini Kočevje, čiji su se stanovnici bavili tim poslom)

lajbšpajz (njem.) – omiljeno, najdraže jelo

lump (njem.) – lola, odrpanac, propalica, pijanica

Magyarország (mađ.) – Mađarska
majalis (lat.) – svečanost u prirodi, izlet (osobito u mjesecu maju)
mukteševina – ono što je besplatno, »mukte«

norc (po njem. *Narr*) – glupak, budala

pax nobiscum (lat.) – mir s nama
pedinerica (njem.) – bedinerica, spremaćica

pjestinja – dadilja, njegovateljica, odgoviteljica

počituju – poštuju

pokročiti – koraknuti

prebendar (lat.) – posjednik, uživatelj crkvenog posjeda (*prebende*)

prišvarak – nadimak, pridjevak

pudar – čuvar vinograda

raztelaliti – razglasiti (od tur. *telal*, glasnik, objavljiivač, izvikivač)

raženka – fermentirano pečeno mlijeko

revue (franc.) – revija, časopis; smotra, pregled, predstavljanje

rif (mađ.) – aršin, lakat, stara mađarska mjera za duljinu (oko 70 cm)

rovaš (mađ.) – zarez (na štapu, pomoću kojega se računalo); račun, bilješka

rozolija (tal.) – vrsta likera od ruže

sekser (njem.) – sitan novac u Austro-Ugarskoj, 6 krajcara; kasnije 20 forinti

serviteur (franc.) – (vaš sam) sluga; pozdrav

stoprv – istom, tek

škuljica – rupica

šlabekovati (njem.) – sricati, slovcati

štucer (njem.) – udvarač, kicoš, gizdelin, fićfirić

usque ad finem (lat.) – sve do kraja

vodomet – vodoskok